

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКІВ

І.П. Гетманьчик, здобувач*

Проаналізовано існуючий стан використання земель у регіональних ландшафтних парках та його негативні екологічні наслідки. Запропоновано напрями раціоналізації землекористування в бік його екологізації, а також здійснення оптимізації угідь.

Земельний фонд, використання, оптимізація, екологічне управління, землекористування, угіддя, екологічний стан, природоохоронна територія, охорона земель, земельні відносини.

Нині йде дискусія про розширення мережі природно-заповідних територій з метою збереження генофонду рослинного та тваринного світу, типових і рідкісних ландшафтів, підтримання сприятливих екологічних умов. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що суспільство все більше усвідомлює важливість і значущість охорони природних ресурсів [3]. Аналіз показує, що в умовах нових земельних відносин існуюча мережа природно-заповідного фонду неповністю забезпечує вирішення актуальних завдань охорони довкілля і тому потребує удосконалення управління. Об'єкти природно-заповідного фонду в Причорноморському економічному районі недостатньо репрезентативні і, відповідно, не забезпечують умов для збереження біорізноманіття фітобіоти. Причини цього не лише в дуже обмеженій площі цих об'єктів, але також у тому, що створені вони без урахування закономірностей приватизації земель сільськогосподарського призначення та поширення біорізноманіття у ландшафті. В результаті, незважаючи на розширення мережі природоохоронних територій, воно має ряд суттєвих вад, що не дозволяє вважати досягнуте повноцінною системою його збереження.

Мета дослідження. Аналіз стану землекористування об'єктів природно-заповідного фонду та визначення проблем його екологізації.

Землі природно-заповідного фонду займають 4 % площі земельного фонду України і розподіляються так: національні природні парки – 1 %, природні заповідники – 0,3 %, біосферні заповідники – 0,3 %, заказники – 1,7 %, регіональні ландшафтні парки – 0,68 %, інші об'єкти – 0,02 % [2].

Матеріали і методика дослідження. Нами проведено дослідження використання земель регіональних ландшафтних парків, розташованих на території Причорноморського економічного району: "Гранітно-Степове Побужжя" та "Кінбургська коса" Миколаївської обл., а також "Тилігульський", який розташований, як на території Миколаївської, так і Одеської обл. та визначено проблеми їх екологізації.

Регіональні ландшафтні парки – це відносно великі територіальні комплекси, які відрізняються високим ступенем естетичності природних і слабоокультурених ландшафтів, сприятливими для рекреації кліматичними умовами, зручним транспортним зв'язком і придатністю для організованого масового відпочинку та туризму [6]. Вони є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюється з метою збереження в природному стані типових або

унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Відповідно до статті 23 Закону України "Про природно-заповідний фонд України" на регіональні ландшафтні парки покладається виконання таких завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів;
- сприяння екологічній освітньо-виховній роботі [1].

Дослідження приватизаційних проблем і використання земель здійснювалось як у межах природоохоронної території, так і прилеглої до неї. За даними державного земельного кадастру територій, які знаходяться в межах впливу на природно-заповідний фонд, загальна площа досліджуваного регіонального ландшафтного парку "Гранітно-Степове Побужжя" становила 224,9 тис. га, "Тилігульський" в межах Миколаївської обл. – 54,7 тис. га, а в Одеській обл. – 147,27 тис. га, "Кінбургська коса" – 31,0 тис. га (табл. 1).

1. Характеристика землекористування в межах природоохоронної і прилеглої території регіональних ландшафтних парків за категоріями земель станом на 01.01.2004 р.

Категорія земель	"Гранітно-Степове Побужжя" Миколаївська область	"Тилігульський" Миколаївська область	"Тилігульський" Одеська обл.	"Кінбургська коса"
	Площа			
	га %	га %	га %	га%
Землі сільськогосподарського призначення	193877,3 86,2	37977,7 69,4	126490,58 85,9	1268,66 4,1
Землі житлової та громадської забудови	5993,9 2,7	1113,8 2,0	1640,61 1,1	106,26 0,3
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	4423,6 2,0	5933,9 10,8	0 0	682,2 2,2
Землі оздоровчого призначення	38,3 0	13,6 0	0 0	0 0
Землі рекреаційного призначення	82,4 0	251,5 0,5	43,96 0	7,9 0
Землі історико-культурного призначення	0,3 0	0 0	0 0	0 0
Землі лісового фонду	11511,9 5,1	1681,8 3,1	6504,08 4,4	6430,7 20,7
Землі водного фонду	4409,2 2,0	5615,6 10,3	8170,99 5,5	20288,9 65,4
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	4572,6 2,0	2163,1 4,0	4420,23 3,1	2255,09 7,3
Всього	224909,7	54750,9	147270,45	31039,71

Результати дослідження. Досі ще немає економічного та екологічного обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням у межах впливу на територію заповідання. Разом з тим структура й екологічна незбалансованість земельного фонду суттєво погіршує ефективність використання та охорони земель, зумовлює, зокрема, відносну дефіцитність землі як ресурсу територіального розвитку, погіршує природну здатність ґрунтового покриву до самовідновлення, збіднює видове розмаїття флори та фауни в ландшафтах.

Наприклад, господарське використання земель прилеглих територій регіональних ландшафтних парків “Тилігульський” та “Гранітно-Степове Побужжя” характеризується високою сільськогосподарською освоєністю й значно перевищує екологічно обґрунтовану межу. Причина цього – екстенсивний спосіб ведення землеробства, нераціональна структура сільськогосподарських угідь, розораність яких коливається від 72,6 % до 0,6 %, що значною мірою впливає на екологічний стан землекористування території, а відповідно і на її біорізноманіття. Середовище стабілізуючі угіддя – ліси та води займають значну площу лише в районі регіонального ландшафтного парку “Кінбургська коса” (табл. 2).

2. Структура природно-господарського використання в розрізі природно-заповідних об’єктів

Регіональний ландшафтний парк	Площа, га	Структура природно-господарського використання, %			
		Сільськогосподарська освоєність	Розораність	Забудовані території	Ліси та водні об’єкти
Гранітно-Степове Побужжя	224909,7	86,2	72,6	3,6	7,1
Тилігульський (Миколаївської обл.)	54750,9	81,0	62,2	2,4	13,3
Тилігульський (Одеської обл.)	147270,5	85,9	68,2	1,8	10,0
Кінбургська коса	31039,71	4,1	0,6	0,4	86,1

Найбільший вплив на біорізноманіття природоохоронної та прилеглої території в регіональних ландшафтних парках “Тилігульський” та “Гранітно-Степове Побужжя” має сільськогосподарське землекористування, а в “Кінбургській косі” – водогосподарське та рекреаційне.

Для оцінки екологічного стану агроландшафтів і сільськогосподарського землекористування застосовуються такі показники:

коефіцієнт екологічної стабільності території (землекористування);

коефіцієнт антропогенного навантаження [6];

лісистість території;

інші показники, які характеризують екологічне різноманіття і стабільність території (площі мікрозаповідників, екологічних ніш, протяжність міграційних коридорів, захищена лісосмугами площа) [5].

3. Характеристика екологічної стабільності та антропогенного навантаження в розрізі природно-заповідних об'єктів

Регіональний ландшафтний парк	Коефіцієнт екологічної стабільності	Оцінка	Коефіцієнт антропогенного навантаження	Оцінка
Гранітно-Степове Побужжя	0,27	Нестабільна	3,70	Значна
Тилігульський (Миколаївської обл.)	0,33	Нестабільна	3,55	Значна
Тилігульський (Одеської обл.)	0,30	Нестабільна	3,62	Значна
Кінбургська коса	0,82	Стабільна	2,07	Слабка

Із табл. 3 можна зробити висновок, що у цілому прилеглі території до регіональних ландшафтних парків “Гранітно-Степове Побужжя” і “Тилігульський” характеризуються коефіцієнтом екологічної стабільності, що вказує на нестабільність землекористування і вимагає здійснення кардинальних заходів з охорони довкілля і земель. Враховуючи високу питому вагу середовище стабілізуючих угідь природоохоронної і прилеглої території до регіонально ландшафтного парку “Кінбургська коса” коефіцієнт екологічної стабільності – 0,82, що вказує на стабільність землекористування.

Для визначення впливу діяльності людини на стан природного середовища в межах природоохоронної та прилеглої території регіонально ландшафтних парків розраховано коефіцієнт антропогенного навантаження. Природоохоронна та прилегла територія регіонального ландшафтного парку “Кінбургська коса” відноситься до незначного ступеня антропогенного навантаження, тоді як територія регіонально ландшафтних парків “Тилігульський” та “Гранітно-Степове Побужжя” – до значного антропогенного навантаження.

Серед важливих напрямів раціоналізації землекористування в бік його екологізації є:

- відтворення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до рівня розвитку природно-ресурсного потенціалу;
- переорієнтація земельно-територіального комплексу на розвиток немалоємких галузей;
- еколого-економічна адаптація структури землекористування, що склалася, до структури природно-ресурсного потенціалу;
- подальший розвиток і цілеспрямоване формування відповідних місцевому природно-ресурсному потенціалу вдосконалених за структурою і організацією природно-ресурсних комплексів регіонів країни.

З цією метою пропонується здійснювати оцінку природно-ресурсного потенціалу як природоохоронної, так і прилеглої території до об'єктів природного заповідання.

Серцевину природно-ресурсного комплексу об'єктів природного заповідання становить в основному потенціал земельних ресурсів, а саме сільськогосподарських угідь (табл. 4).

4. Структура природно-ресурсного потенціалу природоохоронної і прилеглої території регіональних ландшафтних парків

Регіональний ландшафтний парк	Потенціал ресурсів, %				
	Земельних	Водних	Лісових	Фауністичних	Природно-рекреаційних
Гранітно-Степове Побужжя	97,6	0,3	1,8	0,1	0,3
Тилігульський (Миколаївської обл.)	94,8	0,7	0,5	0,1	3,9
Тилігульський (Одеської обл.)	99,3	0,1	0,5	0	0
Кін бурська коса	38,2	33,0	27,9	1,0	0

Для поліпшення екологічного стану землекористування в межах зони його впливу на об'єкти природно-заповідного фонду, необхідно здійснити оптимізацію структури угідь.

Висновки

Проведений аналіз екологічного стану території вказує на екологічну нестабільність, незбалансоване антропогенне навантаження та нераціональне використання землі. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення потрібно йти шляхом екологізації землекористування, адаптації технологічних процесів та агрофітоценозів до конкретних ґрунтово-ландшафтних і соціально-економічних факторів. Це, насамперед, потребує удосконалення структури земельного фонду в бік збільшення частки лісів та лісовкритих площ, у тому числі розширення площ природоохоронних угідь за рахунок зменшення питомої ваги сільськогосподарських угідь. Реформування земельних відносин, зміна форм власності та господарювання на землі не призвели до поліпшення використання земельних ресурсів, підвищення продуктивності землеробства.

Подальша інтенсифікація всіх ланок землекористування – це один із основних напрямів його розвитку, яка повинна досягатися за рахунок впровадження науково обґрунтованих систем ведення господарства, дбайливого використання кожного гектара земельних угідь і біорізноманіття. Отже необхідне екологічне управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України” Про природно-заповідний фонд України // Відом. Верхов. Ради України . – 1992. – №34. – С.502.
2. Земельне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша – К.: Істина, 2003. – 448с.
3. Стратегічне управління: Навчальний посібник / За ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв: Вид-во ПП “Шамрай”, 2003. – 440с.
4. Стойко С.М. Эталоны природы. – Львов: Высш. шк., Изд-во при Львовск. ун-те, 1980. – С.28.
5. Методичні рекомендації еколога-ландшафтного землевпорядкування сільськогосподарських підприємств. – К.: НАУННІЗРПП, 2004. – 85с.
6. Третяк А.М., Шквир М.І. Методичні рекомендації оцінки екологічної стабільності агроландшафтів та сільськогосподарського землекористування. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2001. – 15с.

ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЛАНДШАФТНЫХ ПАРКОВ

И.П. Гетманьчик

Проанализировано современное состояние использования земель в региональных ландшафтных парках и его негативные экологические последствия. Предложены направления рационализации землепользования в сторону его экологизации, а также выполнения оптимизации структуры угодий.

Земельный фонд, использование, оптимизация, экологическое управление, землепользование, угодье, экологическое состояние, природоохранная территория, охрана земель, земельные отношения.

THE PROBLEMS OF ECOLOGICAL REGIONAL LANDSCAPE PARK'S LAND USE

I.P.Getmanchyk

The paper deals with present state of regional landscape park's land use and its negative ecological consequences. The ways of land tenure rationalization towards its ecological improvement have been proposed as well as lands optimization realization.

Available land, use, optimization, ecological management, land tenure, lands, ecological state, nature-conservation territory, lands protection, ground relations. park.